

ЗМІНА ТА НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*Михайліченко Наталя
Бердянський державний
педагогічний університет*

За час шлюбу в житті подружжя можуть виникнути обставини, що впливатимуть на долю шлюбного договору. Внаслідок цього подружжя або один з них може ставити питання про зміну умов договору. За загальним правилом такі зміни можуть бути внесені лише за згодою сторін. Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається (ч. 1, 2 ст. 100 СК України).

Зміна шлюбного договору може здійснюватися шляхом: а) виключення його окремих умов; б) доповнення новими умовами; в) коректування існуючих положень договору. Так, дружина та чоловік можуть прийняти рішення щодо припинення дії одного або кількох умов договору (при наявності тих, які зберігають свою юридичну чинність) або доповнити свій шлюбний договір новими умовами. Крім цього, подружжя може внести корективи у вже існуючі умови договору, змінити ті або інші узгоджені раніше положення.

Шлюбний договір може бути змінений лише за час шлюбу. Хоча цей договір може зберігати чинність і після розірвання шлюбу, вносити в нього корективи після розірвання шлюбу сторони не вправі. Це пояснюється нерозривним зв'язком шлюбного договору з наявністю самого шлюбного союзу жінки та чоловіка та його особливим суб'єктним складом. Шлюбний договір можуть укласти лише наречені або подружжя (ч. 1 ст. 92 СК України). В ч. 2 ст. 100 СК вказано, що угода сторін про зміну шлюбного договору посвідчується нотаріально. При цьому необхідно відзначити один важливий нюанс. Якщо шлюбний договір укладається неповнолітніми особами, то відповідно до законодавства потрібна згода їхніх батьків або інших законних представників на укладення такого договору. Однак змінити шлюбний договір можуть лише особи, які вже зареєстрували шлюб, оскільки цей договір набуває чинності лише після реєстрації шлюбу. За таких обставин тут застосовується правило (ч. 2 ст. 34 ЦК України), відповідно до якого сторони набувають дієздатності у повному обсязі з моменту вступу в шлюб. Таким чином, для зміни шлюбного договору неповнолітніми особами, що вступили в шлюб, згода їх батьків або законних представників не потрібна, оскільки ці особи після реєстрації шлюбу набули повний обсяг цивільної дієздатності.

Зміна умов шлюбного договору на вимогу одного з подружжя може мати місце лише за рішенням суду (ч. 3 ст. 100 СК України). Звертає на себе увагу той факт, що в законі зазначено про судову зміну договору на вимогу «одного з подружжя». З цього можна констатувати, що зміна умов

шлюбного договору за рішенням суду можлива лише після набрання ним чинності. Наречені не можуть вимагати в суді зміни шлюбного договору. Можливо, на нашу думку, це пов'язано з тим, що неможливість виконання шлюбного договору може з'ясуватися лише після набрання ним чинності.

Зміна умов договору на вимогу однієї із сторін у судовому порядку при відсутності взаємної згоди його учасників у цивільному праві розглядається як виключення. Це пояснюється тим, що договір – це результат узгодженої волі сторін, які свідомо та виважено виробили для себе умови договору. Включення третьої волі (суду), що може впливати на зміст договору, за загальним правилом порушує концепцію договору як домовленості його учасників. Разом з тим, у житті можуть виникнути обставини, які настільки істотно впливають на долю договору, що їх неможливо залишити без уваги. Відповідно до ч. 4 ст. 652 ЦК України зміна договору за рішенням суду допускається у виняткових випадках у зв'язку з істотною зміною обставин і за наявності певних умов. В контексті шлюбного договору основне значення мають наступні умови: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору [3, с. 45].

В ч. 3 ст. 100 СКУ зазначено, що за рішенням суду шлюбний договір може бути змінений, якщо цього вимагають інтереси одного з подружжя, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення. Таке формулювання закону вбачається цілком правильним на нашу думку, оскільки неможливо більш конкретно передбачити усі ймовірні життєві ситуації, що можуть вимагати зміни договору на вимогу однієї сторони. При вирішенні справи суд повинен з'ясувати існування обставин, що спричиняють неможливість виконання договору на умовах, передбачених сторонами, вплив цих обставин на інтереси другого з подружжя або їх дітей, а також той факт, що інтереси вказаних осіб мають істотне значення. Необхідність в зміні умов шлюбного договору може виникнути у тому випадку, коли зобов'язана сторона в силу об'єктивних або суб'єктивних обставин невзможі виконати умови шлюбного договору. Наприклад, особа, яка взяла на себе обов'язок надавати утримання іншому з подружжя, сама тяжко захворіла, стала інвалідом, втратила майно внаслідок стихійного лиха тощо.

Шлюбний договір, як і інші подружні договори, в силу певних підстав може бути визнаний недійсним. У цьому випадку він не породжує виникнення прав та обов'язків, тобто, тих правових наслідків, настання яких бажали для себе його учасники. На відміну від розірвання договору, при якому його дія припиняється лише на майбутнє, а усе виконане

сторонами за договором, до його розірвання, зберігає юридичну силу, визнання договору недійсним анулює договір з моменту його укладення (ст. 236 ЦК України). Виникає ситуація, коли шлюбний договір в юридичному розумінні нібито і не існував. Якщо ж за недійсним договором права та обов'язки сторін передбачалися лише на майбутнє, можливість їхнього настання в майбутньому припиняється і шлюбний договір виконанню не підлягає. Відповідно до ст. 103 СК України шлюбний договір може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України.

З аналізу норм ЦК України та СК України можна дійти висновку, що основними підставами визнання шлюбного договору недійсним є: 1) порушення нотаріальної форми договору, а також укладення шлюбного договору неповнолітніми неемансипованими особами, які беруть шлюб без згоди їхніх батьків або піклувальника (ст. ст. 92, 94 СК України, ст. 220 ЦК України); 2) неналежний суб'єктний склад (укладення договору недієздатними особами, або такими, що не мають необхідного обсягу дієздатності) (ст. ст. 222, 223, 226 ЦК України); 3) зменшення обсягу прав дитини, які встановлені СК України (ч.4 ст. 93 СК України); 4) включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище (ч. 4 ст. 93 СК України) або укладення шлюбного договору під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України); 5) укладення договору під впливом обману або насильства (ст. ст. 230, 231 ЦК України); 6) помилка однієї із сторін договору (ст. 229 ЦК України); 7) порушення шлюбним договором норм закону (наприклад, включення в договір положень, що стосуються особистих прав і обов'язків подружжя, їх неповнолітніх дітей) тощо [4, с. 318].

Недійсні правочини поділяються на два види: нікчемні та оспорювані. У літературі правильно відзначалося, що шлюбний договір може бути як нікчемним, так і оспорюваним залежно від обставин, на підставі яких він визнається недійсним. Нікчемним є правочин, недійсність якого встановлена законом (ч. 2 ст. 215 ЦК України). Таким чином, шлюбний договір може визнаватися недійсним в силу прямої вказівки закону незалежно від рішення суду. Суд лише фіксує факт здійснення такого правочину та застосовує наслідки, які передбачені законом для такого роду правочинів. Нікчемним правочином, наприклад, є шлюбний договір, укладений з порушенням нотаріальної форми. При встановленні факту укладення шлюбного договору з порушенням форми суд застосовує наслідки, передбачені чинним законодавством [2, с. 109].

Необхідно відзначити, що в ст. 103 СК України міститься певна неточність. В ній, зокрема, сказано, що шлюбний договір може бути визнаний недійсним за рішенням суду. Складається враження, що шлюбний договір не може мати конструкції нікчемного правочину і для встановлення факту його недійсності завжди потрібне рішення суду. Однак це не так. Наведений вище приклад, пов'язаний з порушенням нотаріальної форми шлюбного договору, свідчить про те, що цей договір

може належати до нікчемних правочинів, у зв'язку із чим для його недійсності не потрібне рішення суду.

Оспорюваним визнається правочин, для визнання якого недійсним потрібне доведення в суді певного факту, що заперечує його дійсність (ч. 3 ст. 215 ЦК України). У такий спосіб стосовно оспорюваних правочинів суд, по-перше, встановлює факт його недійсності, та по-друге, застосовує передбачені законом наслідки визнання правочину недійсним. Так, за рішенням суду недійсним може бути визнаний шлюбний договір, що був укладений під впливом обману, помилки, насильства тощо. Заінтересована сторона повинна довести в суді обставини, на які вона посилається, факти, які підтверджують, що особа діяла під впливом помилки, обману або насильства.

З урахуванням того, що за своєю структурою шлюбний договір може бути досить складним і включати ряд відносно самостійних частин, недійсність може поширюватися не на договір у цілому, а лише на його окремі частини. Згідно зі ст. 217 ЦК України недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсність інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини. Наприклад, у шлюбному договорі сторони визначили ім'я своєї майбутньої дитини. У зв'язку з тим, що немайнові відносини не можуть бути урегульовані шлюбним договором, в цій частині він буде суперечити закону (ч. 3 ст. 93 СК України). Якщо інші умови шлюбного договору не суперечать законіві і якщо можна припустити, що шлюбний договір було б укладено і без включення до нього умови про ім'я дитини, немає підстав для визнання цього договору недійсним у повному обсязі. Недійсність буде поширюватися лише на певну частину договору.

У відповідності зі ст. 103 СК України шлюбний договір може бути визнаний недійсним на вимогу: а) одного з подружжя; б) іншої особи, права та інтереси якої порушені цим договором.

З цього можна зробити висновок, що особи, які ще не зареєстрували шлюб (наречені), не мають права звертатися до суду з вимогою про визнання шлюбного договору недійсним. Очевидно, це є свідченням того, що до вступу в силу шлюбного договору (укладеного до реєстрації шлюбу) визнання його недійсним не може мати місце.

Визнання шлюбного договору недійсним можуть вимагати не лише сторони, а й інші особи. Шлюбний договір може мати конструкцію договору на користь третьої особи і передбачати права осіб, які не є його учасниками. На цій підставі можна припустити, що позов про визнання шлюбного договору недійсним у першу чергу може пред'являтися саме такими особами. Наприклад, в договорі передбачено, що повнолітній син одного з подружжя буде здобувати право на проживання в будинку, що належить на праві власності другому з подружжя. Натомість син буде зобов'язаний здійснювати ремонт такого будинку. Така умова договору не відповідає вимогам закону. За договором на користь третьої особи

сторонами не може передбачатися покладення на третю особу виконання обов'язків. Така особа може здобувати лише вигоду за договором, оскільки вона є вигодонабувачем і договір укладається виключно на її користь. На цій підставі шлюбний договір на вимогу третьої особи (сина) може бути визнаний недійсним в частині умови, якою на нього покладений обов'язок виконати певні дії (здійснити ремонт будинку). Виходячи зі змісту ст. 103 СК України, лише третіми особами коло суб'єктів, які можуть вимагати визнання шлюбного договору недійсним, не обмежується. До них можуть належати й інші особи, права та інтереси яких цим договором порушуються.

Недійсність шлюбного договору тягне за собою певні правові наслідки. На жаль, сімейне законодавство не визначає цього питання, що створює відповідні складнощі. Для його вирішення доводиться виходити із загальних норм цивільного законодавства щодо наслідків недійсності правочинів. За загальним правилом недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю (ч. 1 ст. 216 ЦК України) [1, с. 213].

Згідно із ч. ч. 1, 2 ст. 216 ЦК наслідками, що пов'язані саме з недійсністю правочину, є наступні: а) кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі; відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування (двостороння реституція); б) якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною.

Отже, шлюбний договір може бути змінений лише за час шлюбу, причому угода сторін про його зміну посвідчується нотаріально. Також слід відмітити законодавчо закріплені можливості зміни шлюбного договору: на вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути змінений за рішенням суду, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних неповнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення. Крім того, шлюбний договір може бути визнаний недійсним на вимогу одного з подружжя чи іншої особи за визначених законодавством підстав.

Використана література:

1. Винник О. Имущественная самостоятельность как необходимое условие для осуществления предпринимательской деятельности [Электронный ресурс] // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – №30. – Режим доступа: http://www.google.ru/url?url=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN

[%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Npm
aup_2014_1_19.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=2axYVb3FOoKsUfulgdAC
&ved=0CCoQFjAE&usg=AFQjCNHtnV7FbVgfWb3qLXZSxarMvuJ8Mg](#)

2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/1>

3. Жилинкова І. В. Брачний договір / І. В. Жилинкова. – Х.: Ксилон, 2001. – 117 с.

4. Ромовська З. В. Українське цивільне право: загальна частина. Академічний курс [Електронний ресурс] : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Атіка, 2005. – Режим доступу : [http://radnuk.info/home/23974-s-7-----
.html](http://radnuk.info/home/23974-s-7-----html)